

Петро Радько, Сергій Приходько

РАДЬКО Петро Григорович – доктор історичних наук, професор кафедри політекономії Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Сфера наукових інтересів – принципи державотворення.

ПРИХОДЬКО Сергій Миколайович – кандидат політичних наук, доцент кафедри політекономії Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Сфера наукових інтересів – механізми реалізації політичної влади.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ВЛАДИ В СИСТЕМІ ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ

У статті розглядаються принципи реалізації влади, взаємодії громадян з органами влади в постіндустріальному суспільстві. Встановлено, що суспільно-політичні процеси повинні здійснюватися на основі сучасних телекомунікаційних механізмів. Такі механізми забезпечують надання адміністративних послуг, безпосередню взаємодію громадян з владою, можливість суспільного контролю її дій і суспільного впливу на ухвалення владних рішень.

Ключові слова: *постіндустріальне суспільство, політичні процеси, електронний уряд, електронна демократія, представницька демократія, пряма демократія.*

В умовах інтенсивного розвитку постіндустріального етапу людської цивілізації гостро постала необхідність вдосконалення механізмів функціонування політичної сфери. Насамперед найбільших змін потребує модель представницької демократії, оскільки вона має значні недоліки щодо можливостей громадського контролювання влади. Функціональне призначення політики суттєво змінилося, і тому її соціальний простір має бути розширений. Зростає значення інформації, збільшуються її обсяги та рівень інформованості людей, тому вони не можуть просто залишатися пасивними споживачами політичних послуг та сторонніми спостерігачами у політиці. Існує об'єктивна потреба їх більшого залучення до політичних процесів. Тобто, актуалізується питання про істотний перегляд існуючих та встановлення нових

© П. Г. Радько, С. М. Приходько, 2016
<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.57497>

принципів взаємодії між владою і суспільством як рівноправних партнерів, оскільки це більшою мірою відповідає сучасним реаліям.

У контексті поступової втрати позицій традиційними політичними інститутами представницької демократії відбувається активне становлення таких явищ як електронний уряд та електронна демократія. Повноцінне використання сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій у сфері політики робить владу прозорішою, оперативнішою, мобільнішою. Взаємодіючи з владними органами на основі цих технологій, люди отримують більші можливості у процесах обговорення проблем суспільного життя, ініціювання прийняття відповідних рішень, обрання представницьких органів і посадових осіб, здійснення контролю за їх діяльністю і висловлювання їм довіри чи недовіри. В такий спосіб повніше забезпечуються зворотній зв'язок між громадянами і владою, а також встановлюються більш дієві механізми її відповідальності.

Проблеми постіндустріального суспільства, електронного уряду та електронної демократії знаходяться в центрі уваги багатьох дослідників. Серед найбільш значущих робіт з цього приводу слід відзначити дослідження Д. Белла [1], С. Кліфта [2]. Принципи реалізації електронної демократії проаналізовані в публікаціях Л. Волкова і Ф. Крашеннінкіна [3], Ю. Ірхіна [4], М. Павлютенкової [5]. При цьому більш поглибленої розробки потребують механізми політичної участі громадян за допомогою телекомунікаційних технологій сучасного суспільства.

В основі суспільного виробництва постіндустріального періоду лежать інтелектуальні технології, знання. Це сприяє суттєвому підвищенню загального освітнього та інтелектуального рівня людей, зростанню їх інформованості про події загальносвітового і національного рівнів. У цьому контексті Д. Белл наголошував, що специфічні властивості постіндустріального суспільства зумовлюють потребу змін у політичній сфері і, зокрема, системі управління. «Взаємодія між суспільною структурою і політичним порядком стає однією з головних проблем влади в постіндустріальному суспільстві» [1, с. 17]. Така взаємодія має ґрунтуватися на постулаті, що держава вже не виступає виключним носієм легітимності влади. Навпаки, важливим механізмом її забезпечення є широка участь громадян у суспільно-політичних процесах. Без спільних дій влади і громадянського суспільства неможлива повноцінна державна політика. Одноосібних зусиль будь-якого суб'єкта політики не достатньо у цьому процесі.

В руслі обговорення процесів функціонування політики на сучасному етапі досить цікавими, на нашу думку, є основні висновки, зро-

блені за результатами роботи XXIII Всесвітнього конгресу Міжнародної асоціації політичної науки в Монреалі у 2014 р. Найбільш значущими для аналізу зазначеної проблеми слід відзначити такі. Внаслідок збільшення фрагментації політичних, соціальних та економічних систем суттєво ускладнюються управлінські функції в суспільстві. Їх повноцінне здійснення потребує глобального, всеохоплюючого та багаторівневого підходу: від місцевої громади до міжнародного співтовариства. Різноманітність цінностей, поглядів і форм поведінки, виявлених окремими особами і групами, створює широкий попит на їх включення та участь у політичному житті. Водночас наголошено на зростанні ризику, що демократична якість політичних систем буде погіршуватися в результаті зростання впливу і здібності приймати рішення з боку техніко-адміністративних та технократичних експертів [6]. Тобто, цілком гостро стоїть питання про важливість повноцінної участі громадян у політико-владних процесах, інакше існує реальна загроза їх політичного відчуження. Отже, слід констатувати факт необхідності суттєвих змін механізмів функціонування політичної сфери в нинішніх умовах для більш адекватного відображення інтересів сучасного, складнішого за своєю структурною будовою, суспільства і надання громадянам ширших можливостей впливати на державну політику.

Однією з передумов анахронічності системи представницької демократії є відсутність дієвих механізмів зворотного зв'язку між прийнятими владними рішеннями і рівнем їх сприймання з боку суспільства. (Доцільно взагалі поставити питання про легітимність влади в сучасному форматі як такої). Це має наслідком відчуження громадськості від влади та прагнення людей мати якомога більший вплив на політичні процеси насамперед у міжвиборчий період. Найбільш суттєвим недоліком системи представницької демократії є відсутність постійної взаємодії громадян з владою і громадського контролю за її діями.

Для реалізації принципів прямої демократії в умовах постіндустріального суспільства найоптимальніші умови створює система електронної демократії. Аналізуючи її, одразу ж слід зробити застереження стосовно розмежування понять «електронний уряд» та «електронна демократія». Американський дослідник цих проблем С. Кліфт розрізняє їх таким чином. «Електронна демократія» (e-democracy) і «електронний уряд» (e-government) – це зовсім різні поняття. Якщо останнє означає підвищення оперативності й зручності доступу до послуг держави з будь-якого місця і в будь-який час, то перше належить до використання інформаційних технологій для розширення можливостей кожного громадянина щодо політичної участі» [2]. Російський учений Ю. Ірхін характеризує електронний уряд як «електронну інфра-

структуру державного і муніципального управління, що включає спеціалізовану комплексну систему взаємодії структур виконавчої влади, громадян, організацій громадянського суспільства і бізнес-структур за допомогою Інтернету» [4]. Для повноцінного функціонування такої системи правління потрібні певні технічні умови. Найбільш важливими серед них Ю. Ірхін вважає такі. Це – інформаційна присутність органів державної влади з відповідною базою даних: архів документів, поточна інформація, наявність механізмів для вільного спілкування громадян з представниками влади, а саме, «наявність спеціальних інструментів і можливостей для залучення громадян до обговорення і ухвалення рішень, інструментів он-лайнних консультацій з населенням, дискусійних форумів з питань політики і дій органу влади, он-лайнних опитувань, можливостей отримати відповідь на запити електронною поштою» [4]. М. Павлютенкова визначає систему електронного урядування як конструкцію, що має структуровану будову і складається з декількох рівнів – від пасивного отримання інформації і консультацій до активної участі у прийнятті політичних рішень. Саме на основі повноцінної громадської участі в «електронному прийнятті рішень» реалізується «спільна розробка варіантів державних рішень і спільне надання державних послуг. Ця модель електронного участі заснована на припущенні, що зміна від «пасивного» до «активного» рівня викликано розширенням можливостей участі громадян, що є необхідною умовою для стійкого розвитку» [5].

Такі принципи роботи уряду забезпечують належний якісний рівень, відкритість, інформаційну прозорість і доступність у роботі управлінських структур, забезпечує принцип зворотного зв'язку, а відтак створює додаткові можливості для взаємодії громадян з владою, здійснення впливу на неї.

Варто наголосити, що діяльність владної системи в такому форматі пов'язане передусім з здійсненням суто управлінських функцій, наданням населенню певних адміністративних послуг. А систему електронної демократії слід розглядати ширше. Вона має включати широкий комплекс політичних відносин, зокрема, повноцінну участь громадян у політичних процесах: обговорення різних проблем суспільного життя і навіть прийняття владних рішень. Тому зазначені принципи функціонування електронного уряду потрібно розглядати як частину цілісної системи електронної демократії. Про вагомість електронної політичної участі як необхідної системоутворюючої складової електронної демократії йдеться у щорічних Оглядах ООН з електронного урядування. Вона визначається як процес «залучення громадян за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій до участі в

політиці і прийнятті рішень для того, щоб зробити державне управління спільним і дорадчим, а також для досягнення загальнозначущих цілей» [7]. Рівень такого залучення громадян взагалі, на думку авторів Огляду, визначає соціальну спрямованість електронного урядування. Тобто, електронна участь робить «електронну демократію» дійсною демократією. Інакше все перетвориться на просте надання окремих послуг і консультацій тільки в електронному режимі.

Для того, щоб електронна демократія була дійсно дієвою формою народовладдя, доцільно не відмовлятися повністю від механізмів представницької демократії, а поєднати її окремі засади з принципами прямої демократії вже з урахуванням телекомунікаційних технологій постіндустріального суспільства. Тобто, представницькі виборні органи влади зберігаються, але з наданням громадськості реального права контролювати їх дії не ситуативно, а в постійно діючому on-line режимі. У цьому контексті на серйозну увагу заслуговує модель, запропонована Л. Волковим і Ф. Крашенінніковим [3]. Вона передбачає участь громадян у вирішенні питань громадського життя через різні форми електронного волевиявлення. Її перевагою є забезпечення громадянам можливості прямої участі в обговоренні та вирішенні різних проблем, не залишаючи свого помешкання або знаходячись в будь-якому місці. Це дозволяє повніше забезпечити основоположний принцип демократії – провідним джерелом і носієм влади є народ. Шляхом голосування через Інтернет можна брати участь в обговоренні численних суспільних проблем. Головне питання полягає в адекватному врахуванні підсумків такого опитування. Звичайно, в обговоренні може взяти незначна кількість людей, але це вже питання до них, якою мірою вони зацікавлені у вирішенні цих проблем. Необхідно розробити механізми підрахунку результатів такого опитування, щоб вони обов'язково були враховані при прийнятті відповідних рішень.

Як уже зазначалося, оптимальна форма народовладдя має зберігати представницькі виборні органи влади. Але принципи взаємодії виборців з обраними посадовцями мають бути змінені. Насамперед слід забезпечити «живий вимір довіри до обраного представника». «Цей механізм дозволяє здолати існуюче у нинішньому реальному світі обмеження часу, яке полягає в тому, що виборці можуть вибирати свого представника тільки через великі проміжки часу. Механізм рухливої довіри дозволяє вимірювати рівень підтримки діяльності представника постійно» [3]. Через певний проміжок часу після виборів, коли депутати мають змогу проявити себе, громадянам надається право висловити їм довіру в on-line режимі. Це цілком доцільно робити за аналогією голосування в соціальних мережах. Але цим взаємодія не

обмежується. Важливо забезпечити постійне спілкування. «Ґрунтуючись на повній, відкритій і загальнодоступній інформації, виборці підтримують живий зворотний зв'язок зі своїми представниками, що виключає всякий потенційний сенс для політика дезінформувати виборців стосовно своїх намірів», а «політична нечесність стає практично безглуздою» [3]. Відкликання виборцями обраних представників також можливо здійснювати в on-line режимі.

Застосування такої системи має стимулювати обраних посадовців виконувати свої передвиборчі обіцянки, працювати на користь своїх виборців. Водночас їм має бути надано можливість пояснювати свої дії, якщо вони матимуть непопулярний характер. Наявність постійного живого спілкування сприятиме постійному відстеженню основних суспільних потреб і оперативному реагуванню на них. Щоправда, питання про готовність людей до такої взаємодії залишається актуальним. Сам по собі Інтернет не є фактором підвищення громадянської активності. Але як певний інструментарій є достатньо дієвим. Тому потрібна відповідна підготовка громадян політичної участі через мережу. Відчувши справжню можливість впливати на владні процеси, вони активніше залучатимуться до цього. Важливо, щоб громадське волевиявлення з приводу різних проблем реально враховувалося при прийнятті владних рішень, а не було черговою імітацією політичної активності.

Таким чином, застосування принципів електронної демократії у практичному житті створює достатньо широкі можливості участі громадян у суспільно-політичних процесах. Насамперед це стосується обговорення проблем життя суспільства, голосування стосовно певних рішень, обрання органів влади, висловлювання свого ставлення стосовно їх діяльності тощо. Забезпечення постійно діючого зворотного зв'язку є важливим фактором суспільної присутності в політиці. Все це має сприяти громадянській самореалізації людей і підвищенню відповідальності й авторитету влади. Зрозуміло, що реалізація цих механізмів на практиці поки, що є певною абстракцією, але перші кроки у цьому процесі потрібно робити негайно. Інакше влада і суспільство так і будуть існувати відокремлено одне від одного.

Література

1. Белл, Д. Грядущее постиндустриальное общество. Перевод с английского / Д. Белл. — М.: Academia, 2004. — 788 с.
2. Clift, S. E-Governance to E-Democracy: Progress in Australia and New Zealand toward Information-Age Democracy. [Електронний ресурс] / S. Clift/ — Режим доступу: <http://www.publicus.net/articles/aunzedem.html>
3. Волков, Л. Облачная демократия. [Електронний ресурс] / Л. Волков, Ф. Крашенинников. — Режим доступу: <http://www.cdem.ru/>

4. Ирхин. Ю. «Электронное правительство»: зарубежный опыт и российские реалии. [Электронный ресурс] / Ю. Ирхин. – Режим доступа: http://ars-administrandi.com/article/Irhin_2009_1.pdf.

5. Павлутенкова. М. Электронное правительство России в новых условиях. [Электронный ресурс] / М. Павлутенкова. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/elektronnoe-pravitelstvo-rossii-v-novyh-usloviyah>

6. XXIII Всемирный конгресс международной ассоциации политической науки, Монреаль, 19-24 июля 2014 г. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.ipso.org/events/congress/montreal2014/theme>

7. United Nations E-Government Survey 2014. E-Government for the Future We Want [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://publicadministration.un.org/egovkb/Portals/egovkb/Documents/un/2014-Survey/E-Gov_Complete_Survey-2014.pdf

Радько П. Г., Приходько С. М.

ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ПОЛИТИЧЕСКОЙ ВЛАСТИ В СИСТЕМЕ ЭЛЕКТРОННОЙ ДЕМОКРАТИИ

В статье рассматриваются принципы реализации власти, взаимодействия граждан с органами власти в постиндустриальном обществе. Установлено, что общественно-политические процессы должны осуществляться на основе современных телекоммуникационных механизмов. Такие механизмы обеспечивают предоставление административных услуг, непосредственное взаимодействие граждан с властью, возможность общественного контроля ее действий и общественного влияния на принятие властных решений.

Ключевые слова: постиндустриальное общество, политические процессы, электронное правительство, электронная демократия, представительная демократия, прямая демократия.

Radko P. G., Prihodko S. M.

THE FEATURES OF THE FUNCTIONING OF POLITICAL POWER IN THE SYSTEM OF ELECTRONIC DEMOCRACY

In the article are determined the principles of the functioning of government in the post-industrial society. The need to change the principles of interaction between citizens and authorities associated with increasing of the sense of information, the amount and the level of awareness of people. There is an objective need for their active involvement in political processes. This explains the formation of such phenomena as e-government and e-democracy. They are based on the use of modern information and communication technologies in the field of politics. It makes government more transparent, more operational and more mobile. People get more opportunities in the process of discussing the problems of social life, of the initiation of decision-making, of the election of representative bodies and of monitoring their activities.

E-government is characterized as e-governance infrastructure that ensures the provision of public services for citizens by means of Internet. Electronic democracy

is a wider phenomenon. It is based primarily on active electronic participation of citizens in political processes. For the proper functioning of this system its necessary such following specifications as information presence of authorities, archive documents, mechanisms for the free communication between citizens and authorities, on-line consultation with the public, discussion forums on the activities of the authorities, on-line surveys, opportunities get answers to queries.

The system of electronic democracy includes a wide complex of political relations, in particular, full participation of citizens in political processes, discussing various issues of public life and even decision-making. For providing of the effectiveness of e-democracy it is advisable to combine the separate institutions of representative democracy with the principles of direct democracy based on the telecommunications of post-industrial society. The public has the real right to control the actions of the authorities in the permanent on-line regime.

These principles of government work provide the proper level of quality, openness, transparency and accessibility of information in the work of authorities, providing feedback principle, thus creating additional opportunities for interaction between citizens and government. The using the principles of e-democracy in practical life creates enough opportunities for citizen participation in social and political processes, including discussion of the problems of society, voting concerning some decisions, election authority bodies, the statement of attitude in relation to their activity and so on. Providing permanent feedback is an important factor of the public presence in politics.

Keywords: *post-industrial society, political processes, e-government, e-democracy, representative democracy, direct democracy.*

